

דרכי הוראה

פסטיבל הסרטים הישראלי של אוניברסיטת וזליאן: חלון ללימוד השפה העברית ולהפצת התרבות הישראלית

דלית כץ ↙

הקדמה: איך התהווה הפסטיבל?

בשנת 2000 הצטרפתי לסגל האקדמי של אוניברסיטת וזליאן בקונקטיקט כמרצה ללימוד השפה העברית. מיד הרגשתי שזאת הזדמנות מיוחדת לא רק לחדש אלא גם לבנות מחדש תוכנית לימודים לשפה העברית, תוכנית שתשלב לימודי שפה עם לימודי תרבות - כלומר, לימוד השפה העברית בהקשר התרבותי של החברה הישראלית העכשווית. להגשמת המטרה הזאת חשפתי את הסטודנטים למרצים ישראלים בתחומים שונים: ספרות, תרגום וקולנוע. סרטי הקולנוע הישראלים הפכו לאהובים מאוד בקרב הסטודנטים שלמדו עברית. הסרטים מרחיקים את הסטודנטים מהמכניות של לימוד השפה ומכניסים אותם לעולם תרבותי מעניין ומרתק מבחינה רגשית. דרך סרטים ישראלים הסטודנטים חווים קשר מידי, ויזואלי ורגשי, עם הדמויות, ועל ידי כך לומדים באופן עקיף על התרבות הישראלית ומתרגלים את השפה העברית.

כך, מה שהתחיל בהקרנת סרט יחיד - ואחר כך סרט נוסף - התגבש לסדרה בת שלושה סרטים, וחמישה-שישה סרטים הפכו למעשה לפסטיבל הסרטים הישראלי. בעקבות ההצלחה, הפסטיבל הישראלי התפתח לפסטיבל סרטים שנתי, אירוע שהפך להיות חלק אינטגרלי מהחוויה האוניברסיטאית של וזליאן. פוסטרים על ההקרנות והפסטיבל קישטו את קירות הקמפוס והופיעו בעיתוני הסטודנטים ובעיתונים המקומיים. אבל, מעבר לכך, הודות למבנה הייחודי של הפסטיבל נראה כי האירוע השנתי מגשים כמה מטרות שבהן אבקש לדון במאמר זה.

הדגמת עיסוק לימודי בסרט 'מדוזות'

א. עבודת ההכנה

מטרה ראשונה היא שיפור מיומנויות השפה העברית, שאותה תיעדתי במאמר שפרסמתי ב-13, *Hebrew Higher Education*,¹ וכן במאמר נוסף בעיתון **הדור**.² המודל שפיתחתי. מבוסס על הדרישה שכל הסטודנטים לשפה העברית בוזליאן יחויבו לראות את כל סרטי הפסטיבל, להקשיב להרצאה האקדמית המלווה כל סרט וסרט, להיפגש עם מרצה אורח ולשוחח אִתו או אִתה - בשפה העברית. בנוסף לכך, סטודנטים בשנה השנייה והשלישית נדרשים לכתוב עבודת

דלית כץ היא בוגרת האוניברסיטה העברית. מנהלת את לימודי השפה והספרות העברית באוניברסיטת וזליאן, קונטיקט. מארגנת אירועים עם אנשי תרבות ישראלים ומנהלת את פסטיבל הסרטים הישראלי השנתי של האוניברסיטה. המאמר מבוסס על הרצאה שניתנה בכנס קדם-קונגרס לסוגיות בחקר השפה עברית ודרכי הוראתה, קיץ 2013.

הקשורה לאחד מהסרטים המוקרנים. לשם כך שולבו הסרטים כחלק בלתי נפרד מתוכנית הלימודים. התיאור המפורט של הדרישות ניתן לסטודנטים בשיעור הראשון כחלק מהסילבוס של הקורס לעברית.

במאמר הזה אתמקד בדוגמה אחת של הקרנת סרט ושילובו בתוכנית הלימודים ברמות השונות של לימוד עברית. הסרט הנבחר הוא **מדוזות**. הוא מבוסס על תסריט ששירה גפן כתבה, וביום על ידי שירה גפן ובעלה אתגר קרת. בחרתי בסרט הזה מכיוון שאתגר קרת היה מעורב בו והסטודנטים שלי קוראים את הסיפורים של אתגר קרת כחלק מהממד הספרותי של לימוד עברית. כמו כן הסרט הוא תל אביבי אופייני ומשקף היטב את האווירה התל אביבית מנקודת מבט נשית עכשווית. הוא מורכב משלוש עלילות המשולבות אחת בשנייה: קרן, כלה צעירה השוברת את רגלה ביום חתונתה; בתיה, מלצרית בודדה המוצאת ילדה מסתורית בים ומטפלת בה; ועובדת זרה בשם ג'וי שבאה לארץ כדי להרוויח כסף למען בנה שנשאר בפיליפינים.

הסרט זכה בפרס מצלמת הזהב בפסטיבל קאן ב-2007. הוא מתאר את החיים בתל אביב מהיבט לא פוליטי, אנושי גרידא, ושרויים עליו קסם ודמיון. לא רק מבחינת התוכן הסרט מתאים ללימוד העברית אלא גם מבחינת השפה. כל הדמויות (חוץ מג'וי שלא מדברת עברית) משתמשות באוצר מילים בסיסי, קל להבנה ומשולב בביטוי סלנג מן העברית המדוברת. לדוגמה: בהתחלת הסרט החבר של בתיה עומד ליד משאית ואומר לה 'את לא רוצה להגיד לי משהו?' בתיה אומרת 'כמו מה?', הוא אומר 'אני יודע... תישאר'; ברקע קולות קוראים לו 'אתה בא אתנו?', הוא אומר 'טוב, נדבר'. המשאית עוזבת. בתיה אומרת 'תישאר'.

עוד לפני ההקרנה הסטודנטים נדרשים לעשות עבודת ההכנה בהתאם לרמת העברית שלהם. בכל רמה עבודת ההכנה עולה בדרגת הקושי ובאורך המטלה. מכיוון שפסטיבל הסרטים מתרחש בסמסטר האביב שהוא הסמסטר השנתי השני, לסטודנטים ברמת המתחילים (עברית 102 במינוח שלנו) יש ידע שנרכש בסמסטר אחד בלבד, המורכב משלוש שעות שבועיות בנות 50 דקות. לכן עבודת ההכנה נעשית באנגלית. הסטודנטים התבקשו לקרוא מידע ביוגרפי של קרת וכן שני סיפורים של קרת באנגלית. בדיון בכיתה הם דיווחו על הכותרות מהסיפורים שהם קראו. עזרתי להם לתרגם את הכותרות ודיברנו בקצרה על התוכן של הסיפורים; פה ושם תרגמתי מילים בעברית לאנגלית.

ברמת הביניים (עברית 202) הסטודנטים כבר השלימו שלושה סמסטרים של לימודי העברית, ולכן יש להם היכולת לעשות את עבודת ההכנה בעברית. הסטודנטים נדרשו לכתוב סיכום על הביוגרפיה של קרת בעברית לפני המפגש הכיתתי. לאחר שסיכמו את קורות החיים של קרת קראנו ביחד את הסיפור 'לשבור את החזיר'. הסיפור נמצא בספר הלימוד שלנו: **עברית מן ההתחלה**, חלק ב.³ לעתים אפשר להוסיף עוד עבודות הכנה. לדוגמה, אפשר לשמוע את הסיפור בקלטת (ספרים מדברים - סיפור אחרון וזהו: אתגר קרת).⁴ בקלטת הזאת שחקנים מקצועיים כמו צחי גראד (קצין המשטרה במדוזות שאליו בתיה מביאה את הילדה שהיא מצאה), משה פרסטר (שחקן וקומיקאי) וערן צור (מייסד הלהקה 'כרמלה גרוס וגנר') קוראים בקול ישראלי ואתנטי את הסיפורים של קרת. ההקשבה לסיפורים, לצורה שבה המילים מבוטאות, לדגש ולקצב של השפה עוזרים לשיפור מיומנות ההקשבה של הסטודנטים. אפשרות נוספת היא לצפות בעיבוד קולנועי של הסיפור הנלמד (להרבה מהסיפורים של קרת נעשו אדפטציות קולנועיות על ידי סטודנטים לקולנוע בארץ) ולדון בשינויים בין טקסט כתוב לבין טקסט ויזואלי ואפילו בשאלה איזה טקסט הסטודנטים העדיפו ולמה. בנוסף, אפשר לעשות גם פעילות יוצרת הקשורה לסיפור. לדוגמה: לבקש מהסטודנטים לכתוב סיום שונה לסיפור ולקרוא ביחד בכיתה את מה שהסטודנטים כתבו.

הקריאה בקול רם גורמת בדרך כלל לסטודנטים לתקן בעצמם את מה שהם כתבו, וכך האיכות של עבודתם משתפרת.

ברמת המתקדמים לסטודנטים שעברו כבר חמישה סמסטרים של לימוד עברית, מרבית ההכנה נעשית על ידי קריאת הסיפורים של קרת בעברית. הוצאת 'גשר לנוער' פרסמה עשרה סיפורים מאת אתגר קרת בשם **סיפור אחרון זהו**. הסיפורים מלווים בניקוד ורשימת מילים חדשות שמתורגמות לאנגלית בסוף כל סיפור. בחרתי בסיפורים כמו 'צינורות' (זהו אחד מהסיפורים הראשונים שקרת כתב ונותן המחשה למציאות הסוראליסטית של הכתיבה שלו ולעולם הדמיוני שלו) ו'סירנה' (הזדמנות טובה לדיון על ערכים קולקטיביים בחברה הישראלית וההתנגשות שלהם עם ערכי היחיד). לכיתה מתקדמת אפשר לתת לבחור סיפור לקריאה. הסיפור 'פטרמה', שקראנו כאשר שוגרו טילים אל ישראל, היה מתאים בתוכן וברמה הלשונית שלו.

ב. הרצאה ושיחה בעקבות הסרט

פסטיבל הסרטים לסטודנטים התקיים בווייליאם במתכונת של אירוע חגיגי. הסרטים הוקרנו בקולנוע החדש של האוניברסיטה בשיתוף עם המחלקה לקולנוע. למרות שהסרט היה פתוח לקהל הרחב, הסטודנטים לעברית נתבקשו לא רק לצפות בסרט אלא גם להקשיב לעברית בו-בזמן שהם קוראים את הכתוביות באנגלית. כמובן, ככל שהידע של הסטודנטים בעברית היה יותר מתקדם, כך הם הבינו יותר מילים ואפילו משפטים. ביטויי סלנג כמו 'זה לא בוער', 'אני עובדת כמו חמור', 'נודניקית', 'תעופי מפה' מופיעים בהקשר של היחסים בין בתיה לבוס שלה המנצל אותה ואינו מגלה כלפיה הערכה. היחסים מתדרדרים בהדרגה עד שהוא מחליט לפטר אותה ('תעופי מכאן'). אפילו הביטוי הספרותי 'לדיראון עולם' הוצג בהקשר הלשוני והתרבותי שלו. הסופרת השווה באותו מלון של קרן ומיכאל שואלת את מיכאל אם כותבים דיראון ב'א' או 'ע'. מיכאל שבא מרוסיה לא בטוח ושואל את אשתו שלא רק אומרת שזה נכתב ב'א' אלא גם מסבירה לו את המשמעות של הביטוי: משהו רע שממשיך להתרחש כל הזמן. וכך הביטוי לדיראון עולם נהפך לביטוי תמציתי של היחסים המתדרדרים בין הזוג הצעיר.

לפני ההקרנה קרת הציג את הסרט מנקודת ראותו. הוא סיפר לקהל שהוא אמר לשירה שכל הבמאים יריבו על הזכות לביים סרט המבוסס על התסריט שלה, אבל במציאות אף אחד מהבמאים הישראליים לא רצה לקחת את התסריט. אחד הבמאים אמר להם שזה לא סרט, זה שיר ארוך, ולכן אתגר קרת ושירה גפן נאלצו לביים את הסרט בעצמם, למרות שלא היה לאף אחד מהם ידע קולנועי. זה יצר מיד סימפטיה של הקהל, מה גם שגורלו של הסרט לאחר שהושלם היה כמו סיפור סינדרלה, מכיוון שהוא זכה לקבל פרס יוקרתי בפסטיבל קאן.

הסרט מתנהל באופן איטי, והדמויות המרכזיות, בעיקר שרה אדלר, מדברות עברית לאט וברור. לאחר הקרנת הסרט אתגר קרת קרא את הסיפור שלו: 'איזה מין חיה אתה?' ודן עם הקהל על התהליך היצירתי של כתיבת הסיפורים שלו שמתחיל במשהו שקרה לו במציאות, אבל מתפתח באופן דמיוני ועצמאי, כמו חלום.

לאחר ההקרנה כל כיתות העברית התרכזו יחד לפגישה עם אתגר קרת. הפגישה הזאת התנהלה בעברית ובאנגלית. כל סטודנט/ית התבקש/ה להכין חמש שאלות או על הסרט או על הסיפורים של קרת. ברמת המתחילים השאלות נשאלו באנגלית וברמת הביניים והמתקדמים השאלות הוצגו בעברית. התפקיד שלי היה לכתוב על הלוח מילים חדשות בעברית ובאנגלית, כדי לגשר על הפערים בין הרמות השונות. הסטודנטים התלהבו מאוד מההזדמנות לפגוש באופן אישי את אתגר קרת. הם הרגישו קשר מיוחד אליו, מכיוון שהם כבר קראו את סיפוריו וצפו בסרטו. הם שאלו אותו שאלות על ההשראה שלו, על הסגנון שלו בהוראת כתיבה יוצרת (קרת לימד קורס בכתיבה יוצרת באוניברסיטת וזליאן), על הקריירה הספרותית שלו, על הסיבה שהוא שינה את נושאי כתיבתו אחרי שהוא התחתן ועוד.

ג. שלב הכתיבה בעקבות הסרט

השלב הסופי במודל הוא שלב הכתיבה. בשלב הזה השתתפו רק סטודנטים ברמה הביניים וברמת המתקדמים. ברמת הביניים, הסטודנטים התבקשו לכתוב תגובה בעברית בת שלוש מאות מילים על הסרט **מדוזות**, ואילו ברמת המתקדמים הם נדרשו לכתוב חמש מאות מילים. כמו שציינתי במאמר שפרסמתי, הופתעתי שרוב הסטודנטים כתבו יותר מילים מן הנדרש. להלן קטעים מעבודות סטודנטים.

הקטע הראשון הוא מן העבודה של אמה, סטודנטית בכיתה לעברית ברמת הביניים. אמה ממש התרגשה מההזדמנות לפגוש באופן אישי את אתגר קרת.

מדוזות הוא סרט יפה ומעורר מחשבה. אהבתי את הסרט הזה ומאז שראיתי אותו אני חושבת עליו... מדוזות הוא סיפור על מערכות יחסים רבות ושונות. זה סיפור על קשרים של אנשים ועל איך אנשים לומדים להבין אחד את השני. הוא מדגיש שיש קסם בעולם... אתגר קרת הוא סופר מבריק. אני מרגישה בת מזל שפגשתי אותו ושהייתי מסוגלת לצפות בסרט בזמן שהייתי באותו חדר אֶתו.

פנינה, סטודנטית אחרת ברמת הביניים, כתבה בעבודה שלה על איך הסרט הזכיר לה אירוע שקרה לה ואיך היא התקשרה באופן אישי לסרט.

ממש אהבתי את הסרט מדוזות. כאשר ראיתי אותו חשבתי על האבא שלי שנעקץ על ידי מדוזות בישראל. זה כאב לו מאוד. ראיתי את המדוזה אבל חשבתי שזאת הייתה שקית ניילון שמישהו זרק לים. אחרי שהוא נעקץ היינו צריכים לעזוב את הים ולחפש מציל. המציל אמר לנו שכאשר מישהו נעקץ בים על ידי מדוזה, הוא צריך לשים על זה חומץ. לא היה לנו חומץ אז הלכנו למכולת וקנינו חומץ. אבא שם אותו על הרגל שלו ואז העוקץ לא כאב. הסרט היה כמו העוקץ, כאב לראות אותו בגלל אמפתיה. היה קשה לראות את החיים של בתיה מפני שאהבתי אותה כל כך ורציתי שהכל יהיה בסדר.

פנינה גילתה מטפורה חדשה: חווית הצפייה בסרט היא כמו עוקץ של מדוזות. יש פה שימוש פיגורטיווי בשפה שהוא תוצאה של צפייה בסרט, דיון וכתיבה עליו.

יעל, סטודנטית בכיתה למתקדמים, התייחסה למפגש עם קרת ולאופן שבו הוא השפיע על ההבנה שלה של הסרט:

כאשר קרת הציג את הסרט הוא סיפר שכל הבמאים שהוא ואשתו פנו אליהם לא רצו לעשות את הסרט, שאחד מהם אמר להם שמה ששירה גפן כתבה זה בעצם שיר אחד ארוך, לא סרט. הסיפור הזה נתן לי מבט חדש שדרכו יכולתי לצפות בסרט בפעם השנייה. הפעם לא חיפשתי את הסיפור אלא חוויתי את הסרט כעבודת אומנות, כשיר ארוך, וניסיתי לפענח את התחושות שלי בזמן שחוויתי אותו.

אתגר קרת אמר בהרצאתו ששם הסרט מדוזות נכון לכל דמות בסרט. כל דמות פוגעת בדמות אחרת בלי כוונה. כל אחת נסחפת עם הזרם של החיים סביבה. הסרט הוא שיר יפיפה שמראה לנו שהחיים של בן אדם לא מתרחשים בתוך בועה, שבחיים כאב וצער הם לא דברים שאפשר להתחמק מהם, והרבה פעמים האנשים שגורמים אותם לא מתכוונים לפגוע. אבל בנוסף לכאב גם אושר יכול להגיע מאנשים לא צפויים, אנשים שאולי אתה לא מכיר, שנמצאים בפריפריה של סיפור החיים שלך. טוב הלב הבלתי צפוי של מלכה (המטופלת) כלפי גוי (המטופלת) והחברות המתפתחת בין בתיה ונעמי הם רק שתי דוגמאות של האופטימיות העדינה השזורה בסרט.

יעל מתייחסת למה שקרת הזכיר במפגש שלו עם הסטודנטים - שמדוזות הן מטפורה לכך שלפעמים אנשים פוגעים אחד בשני בלי כוונה. יעל לא רק חוזרת על המטפורה אלא גם מרחיבה אותה על ידי כך שהיא מזכירה תוצאות לא צפויות וחיוניות (אושר) שנובעות מן העוקץ שנועד לפגוע. זאת דוגמה לשימוש מתוחכם בשפה שנבע מהמודל של פסטיבל הסרטים. מרים, סטודנטית אחרת בקורס למתקדמים, ראתה את הסרט פעמיים והבינה אותו הרבה יותר טוב אחרי עבודת ההכנה.

ראיתי את הסרט הזה פעמיים. בפעם הראשונה ראיתי את הסרט לבד ובמחשב שלי. רק רציתי למצוא סרט בעברית כדי לתרגל את העברית שלי וחשבתי שהתיאור של הסרט היה מעניין. ראיתי את הסרט בפעם הראשונה ולא הבנתי כלום. לא שמתי לב לכל הפרטים הקטנים והיפים שמתחבאים בתוך הסרט. לא הבנתי איך ילדה קטנה יכולה לצאת מהים ככה, ולמה הזוג שזה עתה התחתן היה כל כך עצוב. לא הבנתי כלום! בכל אופן, רציתי לראות את הסרט עוד פעם, במיוחד שאתגר קרת בא. כך, כמו לקרוא שיר עדין ונפלא, הייתי צריכה לראות את הסרט עוד פעם לטעום את היופי של עבודת האומנות הזאת.

יותר מלימוד השפה העברית, פסטיבל הסרטים הישראלי השיג מטרה נוספת והיא חשיפה בפני הקמפוס כולו והקהילה המקומית של העושר התרבותי האמנותי הקיימים בחברה בישראל. פסטיבל הסרטים הישראלי היווה חלון לתרבות הישראלית, חלון שדרכו צופים לא רק הסטודנטים לעברית אלא גם הקהל הרחב; חלון שפתוח למי שרוצה להביט דרכו. דרך החלון הזה נחשפת העיר תל אביב ותושביה לצופי העולם הגדול - תל אביב כבבועה המשקפת את החברה הישראלית שבה במאי ערבי מביים את המלט, עובדת זרה המתקשרת למטופלת שלה יותר מאשר לבת שלה, וכלה מתמודדת עם מערכת יחסים מסובכת עם בעלה ממוצא רוסי. תל אביב מצטיירת בראיזם קסום המזכיר את הסיפורים של אתגר קרת. דרך החלון שנפתח על ידי פסטיבל הסרטים הישראלי, ניתנה הזדמנות לצפות בחברה הישראלית, המורכבת והלא מושלמת, מתוך סימפטיה ואהדה - וברקע נשמעת השפה העברית בכל יופייה.

מקורות

- 1 דלית כץ (2010). ישראל בקיצור, *Hebrew Higher Education*, 139-149
- 2 דלית כץ (2009). שילוב פסטיבל סרטים ישראלים בהוראת העברית, **הזור: השנתון העברי של אמריקה**, 176-172.
- 3 שלומית חייט, שרה ישראלי, הילה קובלינר (תשס"א). **עברית מן ההתחלה החדש**, חלק ב (עמ' 199-200). ירושלים.
- 4 אתגר קרת (2012). **סיפור אחרון וזהו**.